

Kognitywny model rozwoju psychicznego

dr Aleksandra Hulewska

Podstawowa teza kognitywnych teorii rozwoju głosi, iż osią samoorganizacji ludzkiej psychiki, a tym samym podstawowym wyznacznikiem funkcjonowania człowieka w otaczającym świecie jest rozwój poznawczy (tj. rozwój funkcji umysłowych takich, jak: rozumowanie, pamięć itd.). Za najważniejszego przedstawiciela tego nurtu myślenia uważa się szwajcarskiego biologa Jeana Piageta. Głosił on, iż w trakcie swojego życia człowiek musi stale przystosowywać

Jean Piaget

Źródło: www.biografiasyvidas.com

swój umysł do nowych doświadczeń (zmieniających się wymagań otoczenia), co stanowi podstawowy czynnik rozwoju. Piaget odrzucił zatem obraz człowieka reaktywnego całkowicie sterowanego przez środowisko, ale zakładał, że jest on samodzielnym podmiotem przyjmującym postawę badawczą wobec rzeczywistości, tj. obserwuje świat, wyciąga wnioski, formułuje hipotezy, planuje, eksperymentuje, a następnie – zgodnie z posiadaną wiedzą – przystosowuje się do świata i kształtuje go. Owo przystosowanie (adaptacja) może przybierać dwie formy, tj.:

- 1) **Asymilację** – proces dostosowywania nowych informacji do już istniejących struktur umysłowych (sieci pojęć, skojarzeń, poznawczych schematów) podmiotu. Na przykład, dziecko w procesie asymilacji przyswaja nowe informacje o świecie zewnętrznym i włącza je do schematów (np. wyobrażeń o danym fragmencie rzeczywistości), jakimi w danym okresie dysponuje.
- 2) **Akomodację** – jeżeli zewnętrzne warunki uniemożliwiają asymilowanie bodźców do istniejącej organizacji schematów, następuje proces akomodacji, czyli przekształcania, modyfikowania istniejących schematów umysłowych pod wpływem podważających je nowych informacji. Innymi słowy podmiot przekształca dotychczasowe struktury poznawcze tak, by dopasować je do zmieniających się wymagań otoczenia.

Reasumując, zgodnie z tym podejściem procesy psychiczne i zewnętrzne zachowania człowieka są uzależnione od informacji. Zarówno ich ilości, jakości, jak i sposobu organizacji

w umyśle. Zdaniem Piageta, za pośrednictwem procesów asymilacji i akomodacji umysł człowieka ewoluuje w czasie (ciąg zmian jakościowych w strukturach poznawczych i czynnościach umysłowych), a owa ewolucja przebiega w kilku dających się wyodrębnić etapach, tzw. stadiach rozwoju poznawczego. Każde stadium stanowi zdaniem Piageta odrębną całościową strukturę i organizację. Kolejność stadiów rozwoju jest przy tym stała, choć długość ich trwania może zmieniać się w zależności od indywidualnych właściwości jednostki oraz warunków kulturowych, w których żyje:

1. Stadium sensoryczno - motoryczne (0-2 lat).

Na tym etapie dziecko uczy się i nabywa wiedzę poprzez konkretne działania: patrzenie, słuchanie, dotykanie, wkładanie przedmiotów do ust, ssanie, chwytanie. Myślenie w stadium sensoryczno-motorycznym polega na koordynowaniu informacji zmysłowych z ruchami ciała. Ruchy te stają się bardziej celowe, gdy dziecko aktywnie poznaje środowisko i uczy się, że określone działania prowadzą do specyficznych rezultatów (np. ściągnięcie kocyka odkrywa ukryty przedmiot itp.). Jednym z największych odkryć dziecka jest w tym stadium tzw. **poczucie trwania przedmiotów**, czyli zrozumienie, że dana rzecz istnieje nadal, nawet gdy nie można jej zobaczyć ani uchwycić, ponieważ np. została schowana pod kartką papieru. To odkrycie, zdaniem Piageta, stanowi ważny krok w rozwoju umiejętności posługiwania się wyobrażeniami i innymi systemami symbolicznymi. Od tej pory dziecko staje się zdolne do zachowania w pamięci określonego pojęcia, czyli np. rozumie, że słowo „miś” reprezentuje miękką pluszową zabawkę itd.

2. Stadium przedoperacyjne (2-6 lat).

W tym stadium zdolność do używania symboli i języka rozwija się coraz intensywniej. Dziecko jest już zdolne do myślenia wyobrażeniowego (potrafi np. wyobrażać sobie, że balonik jest pszczołą, lampą, słońcem itp.). Piaget uważał, że na tym etapie dzieci umieją myśleć, ale nie potrafią jeszcze rozumować. Nie posiadają bowiem zdolności umysłowych, które pozwalałyby im rozumieć pojęcia abstrakcyjne (np. miłość, radość, altruizm itd.), a także - abstrakcyjne reguły rządzące światem (np. zasady przyczyny i skutku). Te i temu podobne umiejętności zostały określone przez Piageta mianem **operacji umysłowych** i zdefiniowane jako czynności psychiczne (dokonywane w umyśle działania), które są poznawczo odwracalne (np. dzielenie jako odwrotność mnożenia itp.). W tym miejscu warto wymienić najważniejsze z nich:

- analiza – wyodrębnienie z całości poszczególnych elementów

- synteza – łączenie elementów w całość
- porównywanie – jednoczesna koncentracja myślowa na dwóch lub więcej obiektach w celu wyodrębnienia występujących między nimi różnic i podobieństw przy zachowaniu jednolitego kryterium porównania
- abstrahowanie – wyodrębnianie pewnych cech obiektu, niejako „odrywanie” ich od niego z jednoczesnym pomijaniem pozostałych jego właściwości
- uogólnianie – łączenie wyabstrahowanych cech wspólnych wykrytych w różnych obiektach
- klasyfikowanie – grupowanie obiektów, zdarzeń i in. pod względem wspólnego dla nich kryterium
- szeregowanie – porządkowanie obiektów biorąc pod uwagę zachodzące między tymi obiektami relacje (długość, szerokość, wielkość itd.)
- wnioskowanie – tworzenie nowych sądów poprzez wyprowadzanie konkluzji z przesłanek.

Operacje umysłowe charakteryzują się odwracalnością polegającą na ujmowaniu dokonywanych przekształceń w związku z przekształceniami do nich odwrotnymi. Wraz z rozwojem człowieka postępuje ich koordynacja. Początkowo mają one charakter pojedynczych izolowanych czynności, z czasem - zaczynają być stosowane w sposób systemowy.

Wracając do myślenia dzieci w stadium przedoperacyjnym, Piaget twierdził, iż **nie jest tu jeszcze wykształcone poczucie stałości**, czyli zrozumienie, że właściwości fizyczne nie zmieniają się, gdy zmienia się kształt lub wygląd przedmiotów. W związku z tym dzieci nie potrafią np. pojąć, że ilość płynu w naczyniu pozostaje taka sama nawet wówczas, gdy zostanie on przelany do innego pojemnika. W tym wieku dziecko zwraca bowiem uwagę na konkretną właściwość, jaką jest wygląd płynu (wysokość w szklance), a nie na jego stałą objętość. W omawianym stadium rozwoju w umyśle dzieci **nie występuje jeszcze materiał myślenia**, jakim są pojęcia - schematy poznawcze odzwierciedlające nie konkretne przedmioty, lecz stanowiące modele reprezentujące całe klasy obiektów o podobnych właściwościach (typ myślenia zwany jest myśleniem pojęciowym). Ostatnią ważną cechą charakteryzującą stadium przedoperacyjne jest - wg Piageta - **dziecięcy egocentryzm** myślenia (założenie to nie zyskało jednak powszechnego poparcia wśród psychologów rozwoju). Oznacza to, że dzieci nie są w stanie przyjąć innego punktu widzenia niż swój własny.

3. Stadium operacji konkretnych (6-11 lat).

Na tym etapie rozwoju myślenie dzieci w dalszym ciągu opiera się na konkretnych doświadczeniach i pojęciach, słaba jest natomiast zdolność rozumienia abstrakcyjnych idei i logicznego wnioskowania. Jednakże jakość procesów myślowych na tym etapie istotnie się zmienia. Dzieci **zaczynają rozumieć zasady stałości, odwracalności oraz przyczyny i skutku**. Opanowują takie operacje myślowe, jak dodawanie, odejmowanie, mnożenie, dzielenie. Uczą się również **kategoryzacji przedmiotów** (np. „koty są zwierzętami”) oraz **porządkowania elementów od największego do najmniejszego**, od najjaśniejszego do najciemniejszego, od najkrótszego do najdłuższego itd. W tej fazie dzieci rozumieją także naturę niezmienności płci, tj. – poza tym, iż wiedzą, czym różnią się od siebie chłopcy i dziewczynki, kobiety i mężczyźni - mają także świadomość, iż chłopiec nie zmieni się w dziewczynkę nawet wówczas, gdy się za nią przebierze itd.

4. Stadium operacji formalnych (12-15 lat).

Operacje formalne są operacjami zdaniowymi, zatem do ich tworzenia konieczne jest użycie języka/pojęć. W tym stadium młodzież nabywa **zdolność do rozumowania abstrakcyjnego**, pojmując, że – podobnie jak przedmioty - można ze sobą porównywać i klasyfikować idee oraz pojęcia abstrakcyjne. Nastolatki potrafią wyciągać wnioski w odniesieniu do sytuacji, których nie doświadczyły bezpośrednio, potrafią także wnioskować o przyszłych możliwościach. Są zdolne do testowania hipotez w oparciu o posiadaną wiedzę oraz do systematycznych poszukiwań różnych sposobów rozwiązania danego problemu. Potrafią także wyciągać logiczne wnioski z przesłanek właściwych dla swojej kultury i doświadczenia. Jednym słowem - myślenie człowieka na tym etapie rozwoju osiąga poziom pełnej dojrzałości.

Materiały uzupełniające:

Eksperymenty nad rozwojem myślenia dzieci w stadiach:

- *sensoryczno-motorycznym:*

<http://www.youtube.com/watch?v=ue8y-JVhjS0&feature=related>

- *przedoperacyjnym:*

<http://www.youtube.com/watch?v=GLj0IZFLKvg&feature=related>

<http://www.youtube.com/watch?v=OinqFgsIbh0&feature=related>

- *operacji konkretnych:*

<http://www.youtube.com/watch?v=gA04ew6Oi9M&feature=related>

- *asymilacji i akomodacji:*

http://www.youtube.com/watch?v=WAQur-Y_BJY

- *operacji formalnych:*

<http://www.youtube.com/watch?v=zjJdcXA1KH8&feature=related>

<http://www.youtube.com/watch?v=lw36PpYPPZM&feature=related>